

УДК 342.7 (477)

ОСТАПЕНКО В.В.

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА СУДОВИХ ГАРАНТІЙ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розкрито місце судових гарантій у системі юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини. Розглянуто класифікацію судових гарантій конституційних прав і свобод людини. Проаналізовано місце, значення і ознаки права на судовий захист у системі юридичних гарантій конституційних прав людини. Наводиться визначення судових гарантій як системи умов, засобів і механізмів забезпечення прав і свобод людини і громадянина через розгляд судами справ за зверненнями осіб зі скаргами на порушення або створення перешкод у реалізації їх прав і свобод, або покладання на них не передбачених законом обов'язків у процедурах конституційного, цивільного, кримінального й адміністративного судочинства, за допомогою яких відбувається відновлення порушеного права, реалізація свободи і компенсація заподіяної шкоди.

Ключові слова: права людини, юридичні гарантії, суд, судовий захист, право на судовий захист.

Раскрыто место судебных гарантий в системе юридических гарантий конституционных прав и свобод человека. Рассмотрена классификация судебных гарантий конституционных прав и свобод человека. Проанализированы место, значение и признаки права на справедливое судебное разбирательство в системе юридических гарантий прав человека. Дается определение судебных гарантий как системы условий, средств и механизмов обеспечения прав и свобод человека и гражданина путем рассмотрения судами дел по обращениям лиц с жалобами на нарушение или создание препятствий в реализации их прав и свобод, или возложение на него не предусмотренных законом обязанностей в процедурах конституционного, гражданского, уголовного и административного судопроизводства, с помощью которых происходит восстановление нарушенного права, реализация свободы и компенсация причиненного вреда.

Ключевые слова: права человека, судебные гарантии, суд, судебная защита, право на судебную защиту.

The place of judicial guarantees in the system of legal guarantees of constitutional rights and freedoms of the person is disclosed. The classification of judicial guarantees of constitutional rights and freedoms of the person is considered. The place, significance and signs of the right to a fair trial in the system of legal guarantees of human rights are analyzed. The judicial guarantees is defined as a system of conditions, means and mechanisms for ensuring human and civil rights and freedoms by reviewing cases by courts in appeals of persons with complaints about violations or impediments to the exercise of their rights and freedoms, or imposing on them non-statutory duties in constitutional procedures, civil, criminal and administrative proceedings, with the help of which the restoration of violated law, the realization of freedom and compensation for the harm caused.

Key words: human rights, judicial guarantees, court, judicial protection, the right to judicial protection.

Вступ. Важливими принципами демократичної правової держави знаються конституційно закріпленні права і свободи людини, а також передбачені конституціями засоби їх захисту. Саме судові гарантії прав і свобод людини і громадянина виступають реальними можливостями реалізації та захисту у вказаній сфері.

© ОСТАПЕНКО В.В. – здобувач кафедри конституційного права України (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Актуальним завданням є встановлення сутності судових гарантій прав і свобод людини і громадянина, визначення їх ознак та проведення їх класифікації.

Теоретичні та науково-практичні аспекти проблеми гарантування прав і свобод людини та громадянина, з урахуванням національного та міжнародно-правових стандартів, розглядалися такими вченими, як М.М. Антонович, Ю.Г. Барабаш, С.П. Головатий, О.М. Гончаренко, А.М. Колодій, В.В. Кравченко, Ю.І. Крегул, А.Р. Крусян, О.Г. Кушніренко, С.П. Мороз, А.Ю. Олійник, М.Ф. Орзіх, О.В. Петришин, Ж.М. Пустовіт, О.В. Пушкіна, П.М. Рабінович, В.В. Речицький, Т.М. Слінько, Ю.М. Тодика, М.І. Хавронюк, В.М. Шаповал та ін.

Таким чином, **тема цієї статті** є надзвичайно актуальною, а її розкриття сприятиме підвищенню ефективності захисту конституційних прав і свобод.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз змісту та значення судових гарантій як інституту конституційного права.

Результати дослідження. Відомий американський правознавець Л. Фуллер у своїй роботі «Мораль права» підкреслює значення судової влади: «У складному і багатолюдному політичному суспільстві суди виконують найважливішу функцію. Жодна правова система – будь то прецедентна, яка створюється на основі судової практики, чи законодавчого типу – не може бути розроблена настільки досконалим способом, щоб не залишити місця для розбіжностей. Коли виникає спір щодо значення конкретної норми, для його вирішення потрібна певна постанова. Найбільш відповідний спосіб вирішення спору забезпечується тією чи іншою формою судового розгляду» [1, с. 72]. Безумовно, варто погодитися з думкою вченого щодо важливості правотлумачної функції і функції судів із вирішення правових спорів. У той же час в умовах правової і демократичної держави не менш важливою є правозахисна функція органів правосуддя. На думку Лорда Томаса Бінгхема, немає важливішого завдання для досягнення цілей сучасної демократії, або більш основоположного завдання для розвитку судових функцій, ніж пошуки способів захисту, звісно, у рамках закону, основних прав будь-якого громадянина від посягань інших громадян або самої держави [2, с. 390]. Саме способом і юридичним умовам реалізації цього присвячене наше дослідження.

Відповідно до положень ст. 3 Конституції України, зв'язаність держави правом зобов'язує її належним чином забезпечити захист прав і свобод людини. При цьому важливою складовою частиною системи їх забезпечення є здійснення судочинства на підставі принципу верховенства права, а стан гарантованості основних прав і свобод людини означає їх реальність і готовність органів публічної влади, зокрема суду, ефективно реагувати на факти їх порушення. Забезпечення прав людини й основоположних свобод має відповідати засадам справедливості як фундаментальній основі сучасної концепції верховенства права.

Наприклад, на думку відомого англійського філософа Д. Ллойда, ідея формальної справедливості, яка втілюється в принципі аналогічного підходу до однакових справ, має три взаємопов'язані концепції: 1) мають існувати норми, що вказують, як поводитися з людьми в конкретних випадках; 2) ці норми мусять бути загальними за своїм характером, тобто передбачати, що будь-яка особа, котра підпадає під їх дію, має дотримуватися їх (тобто ці норми мають застосовуватися або до всіх і кожного, або до певних категорій громадян, а не вибірково стосовно окремих індивідів); 3) ці загальні норми мають застосовуватися неупереджено – без потурань, дискримінації і виключень [3, с. 122–123].

Право на захист незалежним і безстороннім судом, як вже наголошувалося, є невід'ємною складовою частиною принципу верховенства права. У Венеційській комісії існує консенсус, що доступ до правосуддя полягає в такому: 1) нестворення формальних перепон до судового захисту; 2) правосуддя – основоположна цінність правової держави, важливим при цьому є належне визначення компетенції судів; 3) судова система має бути незалежною і безсторонньою; 4) проведення справедливих і відкритих слухань у розумні строки; 5) має існувати інституція, на зразок прокуратури, незалежна від виконавчої влади, яка передаватиме справи про вчинені злочини до суду; 6) судові рішення мають виконуватися ефективно, і має бути виключена можливість перегляду судових рішень, що набрали законної сили.

Говорячи про обмеження держави правом і роль судової влади у захисті прав і свобод громадян, варто підкреслити, що судова влада, вирішуючи конфлікти між особою і державними органами, має певний пріоритет перед законодавчою і виконавчою владою. Крім того, вона, дискваліфікуючи на підставі звернень громадян або в порядку проведення контрольної діяльності дії й акти органів законодавчої і виконавчої влади, відіграє особливу роль, яка полягає в тому, що завдяки виконанню владних повноважень вона обмежує правом діяльність інших гілок влади.

У той же час за законодавством судовий захист прав і свобод являє собою процесуальну діяльність судових органів по розгляду скарг на їх порушення, яка регулюється комплексом конституційних, матеріальних і процесуальних норм.

Отже, у правовій державі судовий захист прав людини має відповідати певним вимогам. Зокрема, В.Г. Буткевич із цього приводу наголошує, що захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої зумовлена наявністю низки імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу до суду (причому рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, а можливості ясними і конкретними, щоб у разі їх недотримання існувала змога їх оспорити), обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. [4, с. 411].

В умовах формування правової держави та громадянського суспільства (що нині відбувається в нашій державі) механізм судового захисту прав і свобод особистості має комплексний характер і передбачає діяльність у взаємопов'язаних напрямках: 1) встановлення вини на підставі доказів у вчиненні злочинів за положеннями змагального процесу; 2) вчинення дій задля відновлення вже порушених прав і свобод; 3) розгляд справ про скасування або визнання незаконними (таких, що суперечать закону) нормативних актів (підзаконного характеру), наслідком застосування яких стало порушення законних прав особи; 4) розгляд питань про відшкодування особі майнової і моральної шкоди, заподіяної в результаті неправомірного рішення; 5) вжиття заходів відповідно до закону про притягнення до юридичної відповідальності суб'єкта (суб'єктів), з вини якого було допущено порушення законних прав та інтересів особистості.

З огляду на наведене, можна зробити висновок, що судовий захист являє собою організаційно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина через розгляд судами справ за зверненнями осіб зі скаргами на порушення або створення перешкод у реалізації їх прав і свобод, або покладання на них не передбачених законом обов'язків у процедурах цивільного, кримінального й адміністративного судочинства, за допомогою яких відбувається відновлення порушеного права, реалізація свободи і компенсація заподіяної шкоди.

У цьому контексті варто додати, що в науковій юридичній літературі на позначення юридичних можливостей особи на судовий захист вживаються такі терміни: «право на суд», «право на справедливий судовий розгляд», «право на доступ до суду», «право на судовий захист». При цьому, як правило, під всіма термінами розуміється комплексне право особи, яке складається із низки елементів процесуального й матеріально-правового характеру, що забезпечують безперешкодне звернення до суду, справедливе правосуддя, повне й ефективне поновлення у правах.

Процесуальні аспекти цього права складаються з можливостей, наданих особі в стадії судового розгляду у цивільному процесі (право на звернення до суду, право на особисту участь у справі, бути вислуханим законним складом суду, оскаржувати прийнятий судовий акт, вимагати його виконання тощо). Матеріально-правовий аспект досліджуваного права пов'язаний із відновленням порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу, що становить предмет судового розгляду. Правильне застосування норм матеріального права й постановлення законного, обґрунтованого і справедливого рішення – один з обов'язків суду [5, с. 277]. Саме тому у представленій роботі «право на суд», «право на справедливий судовий розгляд» і «право на судовий захист» будуть використовуватися як синоніми.

Вважаємо за доцільне додати, що протягом ХХ ст. право на справедливий судовий розгляд (право на суд) було закріплено в основних законах країн Європи. Так, відповідно до ст. 66 Конституції Франції судова влада дійсно сприймається і фактично є «оберегом особистої свободи, забезпечує дотримання цього принципу відповідно до умов, передбачених законом». У ст. 19 Основного закону ФРН проголошується невід'ємність права на судовий захист від будь-яких проявів свавілля, а ст. 24 Конституції Італії 1947 р. містить таке формулювання: усі можуть у судовому порядку діяти з метою охорони своїх прав і законних інтересів. Ст. 31 Конституції Японії містить тезу: ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, а у ст. 24 Конституції Іспанії підкреслюється, що при реалізації прав і законних інтересів їх судовий захист має бути ефективним, «у жодному разі не може бути відмовлено у такому захисті». Право на судовий захист передбачене також конституціями Азербайджану (ст. 60), Білорусі (ст. 60), Грузії (ст. 42), Греції (ст. 20), Молдови (ст. 20), Португалії (ст. 20).

Право на судовий захист знайшло своє закріплення і у ст. 55 Конституції України, у котрій вказується, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом¹. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

До речі, у літературі можна зустріти критику формулювання, наданого в ч. 1 ст. 55 Основного Закону, це стосується кола прав, які мають бути предметом судового захисту (до речі, це положення є продовженням ч. 3 ст. 8 Конституції, за якою норми Конституції України є нормами прямої дії, тобто гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина). Додамо, що саме Венеційська комісія пропонувала, щоб у тексті Конституції України було закріплено окреме положення, яке чітко визначало б: якими є ті конкретні права, стосовно яких судовий захист є конституційно гарантованим. На думку Комісії, загальна формула, що міститься у ч. 1 ст. 55 («Права і свободи людини і громадянина захищаються судом») нині чинної Конституції, є занадто широкою, а тому – незадовільною [6, с. 19]. У цьому контексті доцільно звернути увагу на проект оновлення розділу II Конституції України, запропонований В.В. Речицьким, а саме на формулу статті: «Кожен має право на ефективний захист судом своїх порушених прав, свобод та інтересів. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним, безстороннім і компетентним судом, створеним відповідно до закону, який на підставі Конституції і закону має вирішити спір щодо його прав, свобод та обов'язків або встановити обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього обвинувачення. Тим самим гарантується право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [7, с. 175]. Щоправда, щодо змісту права на судовий захист серед вчених немає єдиного підходу.

На думку французького правознавця Ф. Люшера, право на судовий захист складається з таких компонентів: а) вільний доступ до правосуддя; б) можливість неодноразової перевірки і перегляду винесеного рішення; в) право на оскарження винесених рішень й ухвал до вищих судових інстанцій. Всі вони, на думку автора, мають у своїй сукупності визначальне значення для оцінки якості правосуддя; будь-яка спроба применшити або обмежити можливості клієнта довести свою справу до кінця і в розумні строки, природно, призводить до звуження права людини як у цивільному, так і у кримінальному процесі [8, с. 15].

Своєю чергою, О.В. Лемак вважає, що структура права на судовий захист є дуалістичною (складається з інституціонального та процесуального компонентів). Інституціональний аспект права на судовий захист містить такі складові частини: а) доступ до суду, заснованого на законі; б) наділення суду належною компетенцією, що зумовлює суд визначати власну юрисдикцію і критерії її самообмеження під час вирішення спорів про право; в) незалежність і безсторонність суду. Процесуальний аспект полягає в такому: а) вирішення спорів про право; б) вирішення справи у розумні строки; в) публічність процесу; г) рівність і змагальність сторін у процесі; г) обґрунтованість рішень; д) можливість оскарження рішень.

Інституціональний аспект права на судовий захист, на думку вченого, – це діяльність: а) інституцій, які покликані забезпечити неполітичну процедуру відбору і призначення на посаду суддів; б) суддівської магістратури; в) суддівського самоврядування; а також г) позасудових інститутів вирішення спорів (медіація, третейський арбітраж тощо) [9, с. 176].

У той же час О.Б. Прокопенко розглядає суб'єктивне право на судовий захист (право на справедливий суд) у вузькому і широкому аспектах. У вузькому плані це право містить одну правомочність – можливість звернутися до суду за захистом порушеного або оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу. Право на судовий захист (право на справедливий суд) у широкому сенсі – це сукупність правомочностей, які забезпечують безперешкодне звернення до суду, право на особисту участь у справі, бути вислуханим законним складом суду, оскаржувати

¹ У п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25 грудня 1997 р. (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) Суд вказав, що: ч. 1 ст. 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожної особи звернутися до суду, якщо вона вважає, що її права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації, або мають місце інші порушення прав та свобод. Вказана норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у разі відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова ж суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмеженим.

судовий акт, який прийнято, вимагати його виконання, а також на повне і ефективне відновлення у правах [5, с. 277].

Окремої уваги потребує питання юридичної природи права на судовий захист. Серед вчених немає єдиної думки щодо того, як треба розглядати право на судовий захист: як право особи (політичне чи особисте), або як юридичну гарантію прав і свобод людини. Більшість вчених дотримується позиції, що право на судовий захист є універсальним юридичним засобом забезпечення прав людини щодо запобігання незаконним діям чи бездіяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Деякі вчені вважають право на суд політичним разом із виборчими, правами на участь в управлінні державними справами, свободою слова, зборів і мітингів, на об'єднання у громадські організації й на звернення до державних органів [10, с. 151–159]. Проте з цією позицією важко погодитися, оскільки судова влада не є активним учасником політичних процесів. Крім того, наявність політичних прав у особи пов'язана, як правило, з її приналежністю до громадянства. У той же час носіями права на суд є як громадяни, так і особи без громадянства та іноземці. Також не можна підтримати точку зору, що право на судовий захист належить до особистих (громадянських) прав, адже зміст їх полягає у забезпеченні особистої свободи й недоторканності особи (права на життя, гідність, свободу, особисту недоторканність, свободу совісті, пересування, вибору місця проживання, національності й мови спілкування тощо), а право на суд є умовою забезпечення цієї свободи.

Більшість учених у системі прав людини взагалі не знаходить місця для права на суд і вважає його належним до юридичних гарантій реалізації й захисту конституційних прав і свобод. При цьому під такими гарантіями вони розуміють умови й засоби, принципи й норми, що забезпечують здійснення, охорону й захист прав і свобод людини [11, с. 3–5; 12, с. 44; 13, с. 269–271].

Інші вчені, критикуючи цю позицію, вказують, що не зовсім зрозуміло: якщо право на суд є гарантією реалізації інших прав, чому тоді в судовому порядку розглядаються питання про порушення ст. 55 Конституції України та п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, яким гарантується право на справедливий суд. Саме тому прихильниками такої точки зору в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина виокремлюється такий вид процесуальних прав, до яких, зокрема, належить і право на справедливий судовий розгляд [14, с. 18–34].

Одночасно деякими правознавцями запропоновано концепцію процесуальних прав-гарантій. Наприклад, М.С. Бондарь вважає, що характерною ознакою цих прав-гарантій є те, що вони створюють належні юридичні передумови для нормальної правореалізації й ефективного досягнення суб'єктами правовідносин юридичних цілей. Вони мають такі особливості: а) порівняно самостійне нормативне оформлення; б) переважно процесуальне наповнення за змістом, що і виключає наявність матеріальних елементів, як це має місце у змісті права на судовий захист; в) втілення зазначених прав, насамперед, у галузевому законодавстві; г) їх реалізація безпосередньо пов'язана з діяльністю судової влади [15, с. 522–570].

На наш погляд, більш обґрунтованою є остання позиція, адже право на судовий захист може виступати одночасно як процесуальним правом, реалізація якого забезпечується механізмом виконання обов'язку держави гарантувати права і свободи громадянина й порушення якого дає змогу особі оскаржити цей факт до компетентних органів публічної влади (зокрема до суду і міжнародних судових інстанцій); так і юридичною гарантією, яка є одним із найбільш ефективних засобів захисту прав людини. Право-гарантія на судовий захист належить до основних невідчужуваних прав і свобод й не може бути обмежене навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Особливістю права на суд є те, що воно виступає складною комплексною гарантією в системі судових гарантій прав і свобод людини, адже включає й інші засоби їх судового забезпечення.

У системі юридичних засобів забезпечення прав людини окрему групу утворюють судові гарантії. В Основному Законі виділяються такі судові гарантії, як: право на суд (ст. 55 Конституції України), право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України), право на правову допомогу (ст. 59 Конституції), ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції), особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України) тощо.

Крім того, особливе місце в системі юридичних гарантій прав людини посідає право на конституційну скаргу (ст. 55 Основного Закону), яке, з огляду на специфічне місце, яке займає КСУ у державному механізмі та захисті прав людини, і хоча і не належить саме до судових гарантій, є важливою гарантією в механізмі конституційного судового захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Адже можливість осіб звертатися до органу конституційної юрисдикції сприятиме зміцненню демократії та становленню громадянського суспільства, адже цей інститут практично стане однією з форм громадського контролю за владою, який дасть змогу громадянину бути не лише спостерігачем, а й активним учасником формування правової політики держави.

Спочатку виявимо особливості (ознаки) та надамо класифікацію судових гарантій, що допоможе встановити юридичну природу, зміст та встановити структурні елементи вищевказаних судових гарантій.

Спираючись на результати вище проведеного аналізу специфіки юридичної природи судового захисту прав людини і права на суд, можемо зазначити, що варто виокремити такі особливості судових гарантій прав і свобод людини: 1) вони забезпечуються кожному, тобто громадянам України, іноземним громадянам і особам без громадянства, а також юридичним особам. У Конституції України використовується термін «кожен», що підкреслює неперсоніфікований характер, природність і невід'ємність судових гарантій; 2) універсальність, що означає змогу оскаржити до суду рішення і дії будь-яких, без винятків, органів державної влади й органів місцевого самоврядування з метою захисту своїх прав і свобод; 3) судові гарантії забезпечують захист всіх без винятку конституційних прав і свобод. Відповідно до ст. 8 Конституції України право на судовий захист є безпосередньо діючим, тобто звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; 4) судовий захист прав і свобод людини і громадянина забезпечується всіма судами (конституційним і судами загальної юрисдикції) відповідно до їх компетенції, що підтверджує універсальний характер; 5) у системі судових гарантій виділяють складні юридичні засоби захисту: право на суд, який, у свою чергу, включають й інші гарантії (право на правову допомогу, презумпція невинуватості, гарантії виконання судових рішень); 6) закріплюються не тільки в Основному Законі, а й у процесуальному законодавстві (створення суду і формування його на підставі закону, неупередженість і незалежність суддів, обґрунтованість і вмотивованість судових рішень, виконання судових рішень та ін.).

З огляду на це, вважаємо, що судові гарантії можна визначити як систему умов, засобів і механізмів забезпечення прав і свобод людини і громадянина через розгляд судами справ за зверненнями осіб зі скаргами на порушення або створення перешкод у реалізації їх прав і свобод, або покладання на них не передбачених законом обов'язків у процедурах конституційного, цивільного, кримінального й адміністративного судочинства, за допомогою яких відбувається відновлення порушеного права, реалізація свободи і компенсація заподіяної шкоди.

На наш погляд, судові гарантії можна класифікувати за різними ознаками.

Так, за юридичною природою (або елементами процедурної справедливості [16, с. 83]) їх можна поділити на такі групи: 1) органічні (право на суд, на звернення до суду, на виконання судових рішень); 2) інституційні, тобто яким вимогам має відповідати суд (створення суду й формування його на підставі закону, неупередженість і незалежність суддів, обґрунтованість і вмотивованість судових рішень та ін.); 3) процесуальні (рівність сторін на всіх стадіях судового розгляду, розумний строк судового розгляду та ін.); 4) спеціальні (додаткові), до яких належить право на правову допомогу, презумпцію невинуватості та ін.

Залежно від стадії судового розгляду судові гарантії можна класифікувати на ті, які забезпечуються: а) до початку судового розгляду (право на звернення до суду, право на професійну правничу допомогу та ін.); б) на стадії судового розгляду (рівність сторін судового процесу, неупередженість і незалежність правосуддя та ін.); в) після судового розгляду справи (право на оскарження судового рішення, право на виконання судових рішень).

Крім того, варто також наголосити на тому, що зміст судових гарантій (перш за все, права на справедливий судовий розгляд) має особливості залежно від того, стосується він осіб, які обвинувачуються у здійсненні злочинів, чи осіб, які претендують на визначення своїх цивільних прав і обов'язків.

Висновки. Таким чином, досвід розвитку демократичних держав показує, що найнадійнішим і основним засобом захисту в разі порушення прав людини є незалежна судова влада. У нашій країні саме з реформування органів правосуддя і розширенням прав людини на судовий захист пов'язуються реальність і дієвість конституційних гарантій, їх регулятивна цінність.

По суті, цей інститут посідає центральне місце в механізмі юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Фуллер Лон Л. Мораль права / Лон Л. Фуллер. – Москва : ИРИСЭН, 2007. – 308 с.
2. Sir Thomas Bingham. The European Convention on Human Rights: Time to Incorporate // Law Quarterly Review. – 1993.
3. Ллойд Д. Идея права / Д. Ллойд. – Москва : КНИГОДЕЛ, 2009. – 376 с.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2011. – 1128 с.
5. Прокопенко О.Б. Реалізація права на справедливий суд в Україні. Судова влада : монографія / І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, І.В. Назаров та ін.; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. – Харків : Право, 2015. – С. 274–291.
6. Головатий С.П. Тріада європейських цінностей-верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу: Частина третя: права людини (ст. 3 Конституції України) / С.П. Головатий // Право України. – 2015. – № 1. – С. 13–90.
7. Речицький В.В. Конституційне АБВ / В.В. Речицький. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – 408 с.
8. Люшер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности / Ф. Люшер; пер. с фр. – Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Универс», 1993. – 384 с.
9. Лемак О.В. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук / О.В. Лемак. – Ужгород, 2014. – 211 с.
10. Права человека : учеб. для вузов / отв. ред. Е.А. Лукашева. – Москва: НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – 560 с.
11. Мухаметшин Ф.Б. Проблемы модернизации судебной власти (прошлое и настоящее) / Ф.Б. Мухаметшин // Рос. судья. – 2005. – № 2. – С. 3–5.
12. Погоріло Т.І. Права і свободи людини і громадянина в Україні / Т.І. Погоріло, В.В. Головченко, М.І. Сірий. – Київ: Ін Юре, 1994. – С. 44–49.
13. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.Л. Хавронюк. – Київ : Атіка, 2004. – С. 269–271.
14. Крижановський В.Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина: дис. ... канд. юр. наук / В.Я. Крижановський. – Одеса, 2013. – С. 18–34.
15. Бондарь Н.С. Власть и свобода на весах конституционного правосудия: защита прав человека Конституционным Судом Российской Федерации / Н.С. Бондарь. – Москва : ЗАО «Юстицинфор», 2005.
16. Погребняк С.П. Правосудия как справедливое судочинство // С.П. Погребняк // Правосудия: філософське та теоретичне осмислення : колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стовба. – К., 2009. – С. 71–90.